

Ευδιόξωτη φιλοξοξίμω Κνίξωρη
ωρη κνί Ρίτσω. Νεν κνίξω 2010

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ, ΕΝΑΣ ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Η γνωριμία μας με τον Γιάννη Ρίτσο πάει πολύ πίσω, στη δεκαετία του εξήντα, πρίν ακόμη απο τη δικτατορία στην Ελλάδα. Αν δεν κάνω λάθος η πρώτη φορά που τον είδαμε ήταν στο βιβλιοπωλείο Κέδρος, του ομώνυμου εκδοτικού της Νανάς Καλιανέση. Η Νανά ήταν μια ωραία μορφή, αγωνίστρια κι εκείνη της αντίστασης και το βιβλιοπωλείο της ήταν μια φωλιά των προοδευτικών διανοουμένων της εποχής. Ήταν και προσωπική φίλη του Ρίτσου και για χάρη της Νανάς ο Ρίτσος δεν άλλαξε εκδοτικό σ' όλη του τη ζωή, ακόμη κι όταν το εκδοτικό δεν πήγαινε καθόλου καλά, ακόμη κι ταν η Νανά δεν ήταν πια στη ζωή και κάποιοι άλλοι την είχαν διαδεχθεί.

Στον Κέδρο, και σε άλλα δυο τρία βιβλιοπωλεία του κέντρου της Αθήνας, έβρισκε καταφύγιο η διανόηση της εποχής πρίν αλλά και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Ήταν ασφαλή στέκια συναντήσεων, ακόμη κι όταν απαγορεύονταν οι δημόσιες συγκεντρώσεις. Εκεί μπορούσε να δει κανείς σκυμένους πάνω απο τις νέες εκδόσεις, τον Στρατή Τσίρκα, τον Βασίλη Ρώτα, τον Δημήτρη Χριστοδούλου, την Κωστούλα Μητροπούλου, και πολλούς άλλους, όσοι φυσικά δεν ήταν στη φυλακή ή στην εξορία, ή κάπου στο εξωτερικό. Με τον Ρίτσο όμως η γνωριμία μας, θα τολμούσα να πώ η φιλία μας, δεν ήταν ούτε περιστασιακή, ούτε προσωρινή. Κράτησε μέχρι το θάνατο του. Στη διάρκεια της δικτατορίας, εμείς ως κύπριοι μπεινοβγαίναμε στην Ελλάδα ανενόχλητοι, έστω κι άν πάντοτε κάποιος μας παρακολουθούσε. Όταν ο Ρίτσος δεν βρισκόταν σε κάποια απο τις εξορίες του ήταν απαραίτητη μια επίσκεψη στο σπίτι του. Παίρναμε το τραίνο και κατεβαίναμε στο σταθμό Αγίου Νικολάου, κατηφορίζαμε σε μια πέρα για πέρα λαϊκή συνοικία, προς την οδό Μιχαήλ Κορακα 39, ένα δρομάκο όπως όλους τους συνοικιακούς δρόμους της Αθήνας, με το τυροπιτάδικο, το υποδηματοπωλείο, το ανθοπωλείο και ένα δημοτικό σχολείο απέναντι απο την πολυκατοικία του.

Στην εισοδο το όνομα του ποιητη απλό, γραμμένο με το χέρι του. Γ. Ρίτσος. Τίποτε άλλο. Κτυπούσαμε το κουδούνι, και απαντούσε η φωνή του. «Τέταρτος οροφος». Μας περίμενε εξω απο το ασανσέρ, και με τη φράση «αγαπημενα μου παιδιά» μας φιλούσε σταυρωτά. Το άρωμα της κολώνιας του με συνοδεύει ακόμη.

Σε κάθε μας συνάντηση είχα την αίσθηση πως βρισκόμουνα μπροστά σε μια μορφή της κλασικής αρχαίας Ελλάδας. Τώρα

πού έχουν περάσει 20 χρόνια απο τότε που έφυγε, η αίσθηση εκείνη έχει γίνει βεβαιότητα. Ο Ρίτσος είναι γνήσιος απόγονος του χρυσού αιώνας. Αρχίζοντας απο την εξωτερική του εμφάνιση, ωραία χαρακτηριστικά, σώμα ευθυτενές, φροντισμένο στις λεπτομέρειες, καλοχτενισμένα μαλιά, μικρό φρεσκοσηματισμένο μούσι, δάκτυλα πιανίστα, μάτια ολοκάθαρα, γαλαζοπράσινα, που στηλώνονταν πάνω σου γεμάτα προσοχή και συμπάθεια. Και η φωνή του, την έχω ακόμη στ' αυτιά μου, καθαρή, ήρεμη, με κάθε λέξη να βγαίνει στρογγυλή σαν απο στόμα επαγγελματία της εκφοράς του λόγου. Με απέραντο σεβασμό για την μητρική του γλώσσα. Τον ίδιο σεβασμό που είχε και για τα γραπτά του κείμενα. Γράμματα καλλιγραφημένα, το καθένα ένα μικρό κομψοτέχνημα.

Μας οδηγούσε στο καθιστικό, με το χαρακτηριστικό του βάδισμα, βάδισμα επαγγελματία χορευτή. Στα νιάτα του είχε παρακολουθήσει μαθήματα χορού και εργάστηκε ως χορευτής για να επιβιώσει. Το καθιστικό του ήταν ουσιαστικά ολοκληρω το σπίτι του, χάλ, τραπεζαρία, σαλόνι, διάδρομος, είχαν γίνει όλα ένα, εκτός απο το υπνοδωμάτιο του, κατάμεστα όλα με βιβλία, γλυπτά, πέτρες ζωγραφισμένες απο τον ίδιο, βυζαντινές εικόνες, πίνακες, έρχεται στο μισό μου ένας μεγάλος Άγιος Σεβαστιανός του φίλου του του Τσαρούχη, που ορθωνόταν πίσω απο τον ποιητή καθώς καθόταν απέναντι μας. Ενα σπίτι μουσείο. Τα βιβλία του που έφταναν σε μεταφράσεις απο όλο τον κόσμο, πλημύριζαν τις βιβλιοθήκες, τα τραπέζια, τις καρέκλες, το πάτωμα.

Στο φόντο χαμηλή μουσική, Μπάχ και άλλοι προκλασικοί, ιδιαίτερη αδυναμία στον Βιβάλντι. Κι άρχιζε η συνομιλία, πάντοτε με την ερώτηση: Τι κάνει η αγαπημένη μου Κύπρος; Οι δύο επισκέψεις του η μία το 1979, στα 70 του χρόνια και η άλλη το 1989, στα 80 του χρόνια, τον έφεραν ακόμη πιο κοντά στο νησί μας, που ήταν πάντοτε στην καρδιά του. Τόσο πολύ, που αμέσως μετά την εισβολή, μας είχε εμπιστευτεί σε χειρόγραφο-μ' εκείνα τα κομψοτεχνήματα γράμματα του, τον υπέροχο «Ύμνο και Θρήνο για την Κύπρο» που δεν πρέπει να λείπει απο κανένα κυπριακό σπίτι.

-Να το πάρετε στο νησί, είναι το μόνο που μπορώ να κάνω, το ελάχιστο, είπε βουρκωμένος.

Μας ρωτούσε για όλα, είχε μια περιέργεια παιδιού, για την πολιτική κατάσταση, για ότι συνέβαινε στον κόσμο. Τα ενδιαφέροντα του, όπως ακριβώς και των αρχαίων ελλήνων κλασικών, δεν περιορίζονταν στην καθημερινή του ενασχόληση, ούτε και μονάχα στην λογοτεχνία. Το θέατρο, η μουσική, ο χορός, η φιλοσοφία, η ζωγραφική, (ζωγράφιζε κι ο ίδιος) ο κινηματογράφος, η σύγχρονη και αρχαία ιστορία, για όλα ήταν ενημερωμένος. Απο τον αρχαίο κόσμο ανάσπανε στοιχεία και τα τοποθετούσε στην σημερινή εποχή. Το έργο

του είναι σπαρμένο με αναφορές στην αρχαία Ελλάδα. Τον ενδιέφεραν κυρίως οι γυναικείες μορφές όπως προβάλλονταν στο έργο των αρχαίων τραγικών. Αλλά και η επικαιροτητα, η καθημερινή ζωή, οι πόλεμοι σε κάθε γωνιά της γής, οι λαοί που υπέφεραν ήταν συνεχώς στη σκέψη του. Δεν είχαμε παρα ν' ανοίξουμε μια συζήτηση και ο Ρίτσος έπαιρνε το νήμα και σαν ποταμός που έρεε ασταμάτητα, ανέλυε, σχολίαζε, εμβάθυνε, έδινε το δικό του στίγμα.

Δεν παρέλειπε όμως να ρωτήσει και για την προσωπική μας ζωή, για τη δουλειά μας, για τα παιδιά μας.

Ακουγε με προσοχή και επενεβαινε να προσθέσει κάτι, να συμπληρώσει, με την ευγένεια και την γενναιοδωρία του μεγάλου. Φίλη ποιήτρια μου έλεγε πως κάποια φορά έδειξε στον Ρίτσο ένα ποίημα της κι εκείνος κάθισε μια δυό ώρες μαζί της δουλεύοντας εκείνο το ποίημα, λες κι ήτανε δικό του.

Εμείς απο τη μεριά μας τον ρωτούσαμε για τα νεα του βιβλία, κάθε φορά είχε και κάποιο καινούργιο να μας χαρίσει. Εγγραφε, έγραφε συνέχεια, ξεκινούσε τη δουλειά του απο τις οκτώ το πρωί, διέκοπτε μόνο το μεσημέρι για να φάει ένα γιαούρτι και να αναπαυθεί λίγο και συνέχιζε το απόγευμα μεχρι τις οκτώ το βράδυ που επαιρνε το βραδυνό του. Εγγραφε σε τετράδια, σε μπλόκ αλληλογραφίας, σε περιθώρια εφημερίδων, ακόμη και σε κουτιά των τσιγάρων. Δεν είναι τυχαίο που έχει αφήσει τέτοιο τεράστιο όγκο έργου. 100 βιβλία ποίησης, 4 θεατρικά, άλλα πεζά, δοκίμια και μεταφράσεις. Εχει επίσης κάπου 50 ανέκδοτες συλλογές.

-Όταν μια μέρα δεν δουλέψω, νιώθω πως δεν έζησα, μας έλεγε. Αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που δεν ταξιδεύω, δεν μπορώ να χάνω χρόνο απο τη δουλειά μου. Αισθάνομαι πως έχω ένα καθήκον απέναντι στο λαό μου, να δουλεύω ασταμάτητα. Με καλούνε απ' όλο τον κόσμο, σε συνέδρια, σε παρουσιάσεις του έργου μου, δεν αποδέχομαι. Απο τη μιά η υγεία μου δεν το επιτρέπει, απο την άλλη ο χρόνος μου είναι τόσο περιορισμένος... Εχουν όμως την καλοσύνη οι φίλοι μου και μου στέλλουν τις κριτικές και τα άρθρα που γράφονται, καθώς και τα βιβλία μου που μεταφράζονται.

Μας έδειχνε τις μεταφράσεις που έφταναν απο κάθε γωνιά της γής, οι εκδόσεις η μια καλύτερη απο την άλλη, φιλοτεχνημενες απο σπουδαίους καλλιτέχνες. Μια φορά που είχαμε βρεθεί εκεί μόλις είχε φτασει μια ισπανική έκδοση ζωγραφισμένη ολόκληρη με υπέροχα εργα τέχνης. Τα βιβλία του μεταφράζονταν το ένα μετά το άλλο, η φήμη του έλληνα αγωνιστή ποιητή που ταλαιπωρήθηκε τόσα χρόνια στις φυλακές και στις εξορίες, απλωνόταν απο ήπειρο σε ήπειρο. Ηταν όμως και η εκτίμηση που του είχαν μεγάλοι ποιητές όπως ο

Πάμπλο Νερούντα, ο Ναζίμ Χικμέτ ή ο Λουί Αραγκόν, που τον είχε αποκαλέσει τον μεγαλύτερο ποιητή του αιώνα. Το 1968, και ενώ ο ποιητής βρισκόταν στην εξορία, 75 γάλλοι διανοούμενοι τον πρότειναν για το βραβείο Νόμπελ, που ωστόσο δεν του δόθηκε. Τιμήθηκε όμως με αναρίθμητα άλλα βραβεία, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

Όταν δεθήκαμε πιο πολύ, μας ξανοιγόταν και για την προσωπική του ζωή. Γεννήθηκε στη Μονεμβασιά, σε πολύ εύπορη οικογένεια, που κάποια στιγμή καταστράφηκε οικονομικά και, παιδί ακόμη, ο Γιάννης ρίχτηκε στη βιοπάλη για να επιβιώσει, ενώ παράλληλα έγραφε ασταμάτητα και δημοσίευε σε περιοδικά της εποχής, αρχίζοντας από την Διάπλαση των Παίδων. Έχει μείνει κλασική η φράση που είχε πεί για τον νεαρό τότε Ρίτσο ο Κωστής Παλαμάς: Να παραμερίσουμε ποιητή, για να περάσεις. Δεμένος πολύ με την οικογένεια του, υπέφερε με τους συνεχείς θανάτους και τη δυστυχία που τη μάστιζε. Είχε μεγάλη έγνοια για την αδελφή του, κάθε τόσο την ανέφερε, για τα ψυχολογικά προβλήματα που αντιμετώπιζε.

-Η μισοι στην οικογένεια μου πέθαναν από φυματίωση, μας έλεγε, και οι άλλοι μισοί βρέθηκαν σε άσυλα ψυχοπαθών. Κι εγώ ο ίδιος ταλαιπωρήθηκα σ' όλοκληρη τη ζωή μου από τη φυματίωση. Πέρασα χρόνια και χρόνια σε σανατόρια πλάι σε κρεβάτια μελλοθανάτων.

-Η ποίηση, κατεληγε, η ποίηση είναι ο καλύτερος γιατρός.

Σε κάποια επίσκεψη μας είχε έρθει στο σπίτι του κι ο προσωπικός του γιατρός για να τον εξετάσει, μιας και πρόσφατα είχε βγεί από το νοσοκομείο. Ο γιατρός τον μάλωνε για τα τρία πακέτα τσιγάρα την ημέρα που κάπνιζε. Ο Ρίτσος χαμογελούσε.

-Φαίνεται πως οι πνεύμονες μου έχουν ατσαλωθεί από την πολύχρονη φυματίωση και δεν πτοούνται απ' τον καπνό, είπε.

Κι ο γιατρός θαύμαζε την κράση του.

-Τον είχαμε βρεί σε κακά χάλια απ τον πυρετό, μας είπε, και καλέσαμε πρώτες βοήθειες να τον πάμε στο νοσοκομείο. Αρνήθηκε να ανέβη στο φορείο. Περπάτησε μέχρι το αμάξι και στο νοσοκομείο διέσχισε τους διαδρόμους μέχρι τον θάλαμο. Κι όταν δοκιμάσαμε να τον βάλουμε σε δωμάτιο μόνο του και πάλι αρνήθηκε κατηγορηματικά. Ήθελε να μείνει στον μεγάλο θάλαμο με όλους τους ασθενείς.

Καθώς μιλούσαμε ο Ρίτσος σηκωνόταν.

-Αν ήταν εδώ η Φαλίτσα θα με μάλωνε. Τόση ώρα και δεν σας κέρασα.

Παρά τις διαμαρτυρίες μας χανόταν στην κουζίνα και επέστρεφε με γλυκό του κουταλιού και κρύο νερό.

-Τόχει φτιάξει η Φαλίτσα στην Σάμο. Μου τόφερε η καυμένη, έρχεται κάθε τόσο και μου σιγουρίζει. Οι γυναίκες μου μ' αφήνουν μονο, για να δουλεύω απερίσπτος. Η Φαλίτσα στην Σάμο, η Ερη, η κόρη μου σπουδάζει στο εξωτερικό.

Η γυναίκα του η Φαλίτσα ήταν γιατρός, και ασκούσε το επάγγελμα της στη γενέτειρα της την Σαμο. Είχαν κάνει το γάμο τους το 1954, σε κάποιο διάλειμμα απο τις εξορίες του. Ο Γιάννης την ακολουθούσε εκεί τα καλοκαίρια, έκανε τα μπάνια του και μάζευε τις θαλασσόπειρες του για να τις ζωγραφίσει. Με περηφάνεια μας τις έδειχνε ζωγραφισμένες με σινική μελάνη.

-Η συνήθεια να μαζεύω τις πέτρες ξεκίνησε στην εξορία, μας έλεγε. Στις ατέλειωτες ώρες της μοναξιάς, διάλεγα πέτρες που είχαν κάτι να πούν, ένα σχήμα που τους έδινε το κύμα. Πέτρες και ξύλα, γλυμένα απο τη θάλασσα, έχουν κάποτε τέτοια θαυμάσια σχήματα, σαν γλυπτά, σε καλούνε να τα ζωγραφίσεις. Εγώ απλώς τονίζω με το πενάκι τα σημεία που σχηματίζουν μια μορφή, ένα προσωπο, ή ένα σύμπλεγμα. Τώρα τις μαζεύω στη Σάμο και τις κουβαλάω εδώ. Είναι η ξεκούραση μου απο τη γράψιμο.

Υστερα γύριζε πάλι στην Αθήνα του.

-Οτι και να λένε για την Αθήνα, νέφος, καυσαέρια, κίνηση, σκουπίδια, εγώ την αγαπώ, όπως ακριβώς είναι, είναι η Αθήνα μου. Για μένα είναι η πιό όμορφη πόλη του κόσμου. Κι όταν μου λένε, πως μπορείς να εμπνέεσαι μένοντας διαρκώς σ' ένα μέρος τους απαντώ: Ζω σε μια πόλη που οι ανάσες του παρελθόντος είναι ζεστές γύρω μας. Οπου και να στραφείς βρισκεις θέματα για ποίηση, στα αρχαία αγάλματα, αλλά και στους σημερινους ανθρώπους, στην αρχαία φιλοσοφία αλλά και στους συγχρονους αγωνες, στις βυζαντινές εικόνες αλλά και στα μάτια των παιδιών, στο σχολείο απέναντι.

Οπως είπα, ο Ρίτσος που κατα κανόνα δεν ταξίδευε, έκανε μια μεγάλη εξαίρεση κι ήρθε στην Κύπρο δυό φορές. Την πρώτη το 1979, όταν μια τεράστια λαοθάλασσα πλημύρισε το Δημαρχείο της Λεμεσού για να δει απο κοντά τον ποιητή. Τέτοια ήταν η συγκίνηση του που δεν μπορούσε να κοιμηθεί το βράδυ, κι αναγκαστήκαμε να τον εφοδιάσουμε με κάποια φάρμακα για να χαλαρώσει. Οι κύπριοι άνθρωποι των γραμμάτων τον φιλοξένησαν θερμά τότε. Θα αναφέρω ένα ανέκδοτο απο την επίσκεψη του Ρίτσου στο Τσιακκιλερό όπου σ' ένα φτωχικό προσφυγικό καταλυμα έμενε ο διαλεκτικός μας ποιητής Παύλος Λιασίδης. Ο βρακοφόρος ποιητής υποδέχτηκε εγκάρδια τον μεγάλο φιλοξενούμενο, κάποια στιγμή όμως, σ' ένα ξέσπασμα ειλικρινείας του κάνει.

-Κύριε Ρίτσο, πρέπει να σου πω πως ξερω πως είσαι μεγалος ποιητης αλλα εν δκιεβαζω τα ποιηματα σου γιατί φοούμαι έμπα τζια ξιχασω τη γλώσσα μου.

Την δεύτερη φορά που ήρθε στο νησί ο Ρίτσος, το 1989, τον τίμησε ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας Γιώργος Βασιλείου. Όλα εκείνα τα ενθυμήματα από την Κύπρο, τα χρυσά κλειδιά, τις πλάκες, τις φωτογραφίες αλλά και βιβλία κυπρίων δημιουργών τα φύλαγε με στοργή σε μια γωνιά του σπιτιού του. Με κάποιο ενστικτώδη τρόπο ο ποιητής ετοίμαζε από τότε ακόμη το μουσείο του, που στήθηκε μετά τον θάνατο του στην αγαπημένη του γενετειρά, την Μονεμβασιά, και έχει γίνει τόπος προσκυνήματος για τους επισκέπτες.

Αγαπητοί φίλοι,

Πρέπει να πώ πως νιώθω ιδιαίτερη συγκίνηση, γιατί φέτος η Κύπρος θυμήθηκε τον ποιητή και τον τίμησε όπως του άξιζε, με ποικίλες εκδηλώσεις μνήμης. Μια από αυτές τις εκδηλώσεις είναι και η αποψινή. Ένα μικρό αντίδωρο στην αγάπη του για το νησί μας. Θα ήταν ευχής έργον αν η Ένωση Φιλολόγων μέσα στα πλαίσια της αξιόλογης δράσης της, σκεφτεί και κάποιους τρόπους για να διοχετεύσει την ποίηση του Ρίτσου κυρίως στην νέα γενιά, που τόσο την έχει ανάγκη και που σχεδόν καθόλου δεν την ξέρει. Σας ευχαριστώ.